

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΥΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΜΕΝΗ ΕΥΘΥΝΗ

Ὁ Πάωλ Βαλερύ είναι ὁ γιὸς μιᾶς μεγάλης καὶ πολὺ παλιᾶς γενιᾶς πού μέσ' ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς βγήκαν πολλοὶ βασιλιάδες, ἀλλὰ στὰ τελευταῖα κ' ἐπαναστάτες καὶ βασιλοκτόνοι. Ἀνάμεσά τους κρατιέται ὁ Βαλερύ μὲ τὸ αἶσθημα μιᾶς μεγάλης καὶ περήφανα καλλιεργημένης εὐθύνης. Μέσα του ὑπάρχει κι' ὁ 12' αἰώνας τοῦ γαλλικοῦ λόγου, ὑπάρχουν ὁμως κ' οἱ τελευταῖες δεκαετίες τοῦ περασμένου αἰώνα. Ἀνασυγκροτώντας, ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά, τὰ αὐστηρά καὶ σφιχτὰ δεμένα πλαίσια τοῦ κλασικοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, ἔδωσε ὁ Βαλερύ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, μιὰ καινούργια καὶ πολὺ πιὸ λεπτὴ μορφή καὶ στὸν ἰδιότυπο γαλλικὸ συμβολισμό πού φάνηκε ὕστερ' ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19' αἰώνα, καὶ πού τὴν ἰδιοτυπία του τὴν βρίσκει στὸ ὅτι ἀντιστρέφει τοὺς κοινούς ὅρους τοῦ συμβολισμοῦ, ἐκφράζοντας καὶ διατυπώνοντας κάτι τὸ λογικὰ καὶ πλαστικὰ συγκεκριμένο μὲ κάτι, τὸ ἄλογο, θαμπὸ καὶ ἀόριστο.

Δὲν εἶναι περίεργο, οὔτε ἀπόλυτα ἀυθαίρετο, ὅτι ὁ Βαλερύ ὀνομάσθηκε ὁ ποιητὴς τῆς «γνώσης». Δὲν πρέπει, φυσικὰ, νὰ φαντασθοῦμε ὅτι ὁ ποιητὴς κάνει θεωρία τῆς γνώσης, γνωσιολογία. Κάθε ἄλλο βέβαια. Ὡστόσο, ὁ Βαλερύ—ὅπως τὸ λέει κι' ὁ ἴδιος στὸ μεγάλο του ποίημα «Τὸ ναυτικὸ κοιμητήριον» πού εἶναι ἴσως τὸ πιὸ πυκνὸ σὲ βαθεῖα σκέψη ποίημα τοῦ γαλλικοῦ λόγου—ζητάει καὶ στὰ ὄνειρατά ἀκόμα τὴ γνώση. «Τ' ὄνειρο εἶναι γνώση», μᾶς φωνάζει ἢ μᾶς λέει σιωπηλά. Τὰ ὄραματα καὶ οἱ ρεμβασμοὶ τοῦ Βαλερύ, πού εἶναι πάντα (σύμφωνα μὲ τὴν ἀπαιτήση τοῦ ἰδιότυπου γαλλικοῦ συμβολισμοῦ) ἀπτόνων σωμάτων παρουσίες ἀέρινες—π.χ. μιᾶς σκλάβας τὸ κορμί πού περπατᾶει τόσο κόσμια ὥστε μοιάζει «μὲ τὸ γυαλὶ πού διαπερνάει τὸν ἥλιο» — τὰ ὄραματα αὐτά, ὅπως μᾶς λέει ὁ Βαλερύ στὸ μικρὸ του ποίημα «Intérieur», δὲ ζητοῦν νὰ θίξουν διόλου τὸν «καθαρό του λογισμό». Ὁ καθαρὸς λόγος τοῦ Κάντ, ἢ καθαρὴ γνώση, παρμένη ποιητικὰ καὶ πέρ' ἀπὸ κάθε θεωρία, ἢ παρμένη ὡς θεωρία ποιητικὴ, ὡς θέα, κάνει τὸν Βαλερύ νὰ θέλει, ἀπὸ καθετὶ τὸ ἀπτό καὶ συγκεκριμένο, ἀπὸ καθετὶ τὸ φωτεινὸ καὶ πεπερασμένο, ν' ἀντλήσει τὴν πιὸ ξελαγαρισμένη πεμπτουσία, τὴν πιὸ ἀσύλληπτη, τὴν πιὸ ἀέρινη ὕλη. Ὡστόσο, τὴν ὕλη, ὄχι τὸ ἄπειρο καὶ τ' αὐλο.

«Μιὰ φλόγα καθαρὴ εἶναι μέσα μου», λέει ὁ ποιητὴς σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ κραταιὰ σονέττα του. Καὶ συνεχίζει λέγοντάς μας ὅτι μόνο στὴν

ἀγκαλιά τοῦ ὕπνου καταφέρνει νὰ βλέπει καὶ ν' ἀγαπᾶει τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἀπλετο φῶς, τὰ ἔργα τῆς ζωῆς. «Τὴ νύχτα ἐρχόνται οἱ μέρες μου καὶ γνιάζονται γιὰ μένα». Ὁ στίχος αὐτὸς εἶναι ἡ ἐρμηνεῖα ὀλόκληρης τῆς ποιητικῆς δημιουργίας τοῦ Βαλερύ. Εἶναι ὁμως, τάχα, ὁ Βαλερύ, σὰν ἐραστὴς τῆς νύχτας, ὁ ἀδερφὸς τοῦ ρωμαντικοῦ καὶ μυστικοῦ Νοβάλις ἢ τοῦ δαιμονισμένου ποιητῆ τῆ Μιχαήλ - Ἄγγελου; Ὁχι. Ἡ νύχτα ἀποκαλύπτει στὰ μάτια τοῦ Βαλερύ τὸ φῶς καὶ τὴν ἡμέρα, τὰ φωτισμένα καὶ πεπερασμένα ἀκριβῶς πλάσματα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φαντασίας. Ἡ νύχτα καὶ τὸ σκοτάδι χρησιμεύουν στὸν «καθαρό λογισμό» τοῦ Βαλερύ μόνο καὶ μόνο σὰ διῦλιστήριο γιὰ νὰ περάσει ἀπὸ μέσα του τὸ σῶμα τῆς ἡμέρας καὶ ν' ἀποβάλλει καθετὶ τὸ πολὺ χρῆσιμο πού ἡ καθημερινὴ χρῆση τῶν καθημερινῶν ἀνθρώπων ἔχει κολλήσει ἐπάνω του. Ὅπως λέει ὁ Βαλερύ στὸ ποίημά του «Τὰ βήματα», τὸ ἀναμενόμενο «πρόσωπο» πού τὰ βήματά του ἀκούει ὁ ποιητὴς, εἶναι «καθαρό», δηλαδὴ ἀπόλυτο, καὶ μόνο σὰν «τέκνα τῆς σιωπῆς», μ' ἄλλα λόγια τῆς σιωπῆς τοῦ καθημερινοῦ ἀνθρώπου μέσα του, εἶναι δυνατὰ καὶ προσιτὰ στ' αὐτὶ τὰ βήματα τοῦ ἐρχόμενου «ἀπόλυτου» προσώπου.

Πάντως ὁ Βαλερύ, πού δὲ χωράει ὀλόκληρος στὸν τύπο πού ὀρίζουν οἱ παραπάνω παρατηρήσεις, αἰσθάνεται βαθεῖα, ὅπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος στὸ σονέττο του «Τὸ κρασί πού χάθηκε», καὶ τὸ χρέος του πρὸς τὸ Μηδέν:

«Μιὰ μέρα στὸν ὠκεανὸ (δὲν ξέρω ποιὸς οὐρανοὺς εἶχ' ἀπὸ πάνω) χύνω, τὸ χρέος μου στὸ Μηδέν γιὰ νὰ προσφέρω, μιὰ στάλα ἀπὸ πολῦτιμο οἶνο...

»Ποῖός, ὦ πιστό, σοῦ κράταε τέτοιο μῖσος;
Στοῦ μάντη, τάχα ὑπάκουσα τὸ ψέμα;
Στὴν ἔγνια τῆς καρδιάς μου ὑπάκουσα ἴσως,
καὶ χύνοντας κρασί σκεπτόμουν αἷμα».

Στὸ σονέττο του «Ἡ μέλισσα», πού εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ λεπτοεργήματα τῆς τέχνης του, ζητάει ὁ ποιητὴς καὶ ὁ ἀνθρώπος Βαλερύ τὸ «ζωηρὸ πόνος»:

«Πόνος ταχὺς μου χρειάζεται σὰ βέλος.
Ὁ πόνος ὁ ζωηρὸς πού ἔχει αἴσιο τέλος
ἀξίζει πιότερο ἀπ' τὴν κοιμισμένη ὀδύνη».

Καὶ τὸ ζητάει αὐτὸ γιὰ χάρη τοῦ Ἔρωτα

ποῦ ἀλλοιῶς «κοιμᾶται ἢ καὶ πεθαίνει».

Ἄς ἀναζητήσουμε μάλιστα τὴν πιὸ σύνθετη καὶ γι' αὐτὸ πιὸ ἀκέρια ἔκφραση ποῦ ἔδωσε ὁ Βαλερύ στὴ βούληση καὶ στὴ σκέψη του, στὸ μεγάλο του ποίημα «Τὸ ναυτικὸ κοιμητήριον», στὸ ἀριστούργημά του. Οἱ πηγές τοῦ ποιήματος, μᾶς λέει ὁ Βαλερύ, βρίσκονται «ἀνάμεσα στὸ κενὸ καὶ στὸ καθαρὸ (δηλαδὴ ἀπόλυτο) συμβάν». Ὡστόσο, τίς πηγές αὐτὲς τίς βλέπει ὁ Βαλερύ ταυτόχρονα «πλάϊ σὲ μιὰ καρδιά», κ' ἔτσι ὅλα ἀνάγονται, ἀντίθετα ἀπ' ὅ, τι συμβαίνει π.χ. στὸν Στέφαν Γκεόργκε, στὸ αἰσθημα. Ὁ Βαλερύ δὲν θριαμβεύει καὶ δὲν παίρνει ὕφος κα-

τακτητῆ ποῦ δὲ λυπᾶται τὸν ἠττημένο. Ὁ Βαλερύ, ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Στέφαν Γκεόργκε, ξέρει πολὺ καλά ὅτι ἡ δύναμη εἶναι ὠραία μόνο καὶ μόνο στὴν ἠθικὰ σπάνια ἐκείνη περίπτωση ποῦ δὲν εἶναι ἀλαζονική καὶ ποῦ μᾶς κάνει νὰ τὴν γευόμαστε σὰν ἓνα πικρὸ πιστό. Τὸ «μεγαλεῖο», λέει ὁ Βαλερύ στὸ «Ναυτικὸ Κοιμητήριον», εἶναι «μιὰ πικρὴ, σκοτεινὴ καὶ ἠχηρὴ δεξαμενὴ». Ὁ Βαλερύ γίνεται ἔτσι κ' ἓνας μεγάλος ἠθικὸς διδάσκαλος, χωρὶς νὰ παίρνει τὸ ὕφος τοῦ δασκάλου καὶ νομοθέτη, γίνεται κ' ἓνας ἠθικὸς ἥρωας, χωρὶς νὰ μοιάζει διόλου ἥρωας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ ποιητικὴ ἀξία τοῦ Βαλερύ*

Σ' ἓνα νεόβγαλτο περιοδικὸ σκανδαλιστήκαν γιὰτὶ ἓνας κριτικὸς, μιλώντας γιὰ τὸν Βαλερύ μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἑλληνικῆς μετάφρασης τῆς «Πυθίας», εἶπε πὼς ἡ ἀξία τῆς ποιήσεώς του συνίσταται στὸ λεκτικὸ τῆς. «Πὼς!» ἀναφωνοῦνε μὲ στόμφο καὶ μὲ ἀρκετὴ δόση οἴκτου γιὰ τὴν τόση ἀγνοία, «λεκτικὴ ἢ μοῦσα τοῦ διανοητικώτερου ἴσως ποιητῆ, τοῦ ἀνθρώπου ποῦ φιλοδόξησε νὰ γράψει τὸ δράμα τῆς καθαρῆς νόησης, ποῦ καυχίεται γιὰ τὴ μαθηματικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν νοημάτων του καὶ ποῦ βροντοφώνησε: *O ma mère Intelligence!*»

Γράφοντας αὐτὰ, κ' ἰδίως τὸ τελευταῖο, εἶναι βέβαιοι—αὐτοὶ—πὼς ἀπόδειξαν σὲ τί συνίσταται ἡ ἀξία τῆς ποιήσεώς του Βαλερύ—καὶ ἐντροφοῦνε στὸ θρίαμβό τους.

Δὲν ἔχω ἰδεῖ στὸ ἔργο του, ποῦ ὁ Βαλερύ «καυχίεται» γιὰ τὴ μαθηματικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν νοημάτων των. Ἐχω ὅμως διαβάσει δυὸ φράσεις του, δυὸ ἀφορισμοὺς του ποῦ φαίνεται νὰ μὴν τοὺς ἔχουν προσέξει οἱ ἀνθρώποι τοῦ νεόβγαλτου περιοδικοῦ, μὰ ποῦ θὰ ὤφειλαν, πρὶν μιλήσουν γιὰ τὴν ποίησή του Βαλερύ, νὰ τοὺς εἶχαν προσέξει. Ὁ ἓνας λέει:

«La poesie est un système pur des ornements et des chances du langage.»

Καὶ ὁ ἄλλος:

«Les meilleurs poèmes sont les meilleures réussites dans une langue.»

Τοὺς ἀνάφερα καὶ ἀπὸ κάποια, τὸ ὁμολογῶ, χαρῆκακῆ ἐπιθυμία νὰ δώσω μιὰ ἀποστομωτικὴ ἀπάντησή τοῦ ἴδιου τοῦ Βαλερύ σὲ ἀσύστατους δογματισμοὺς ὅσο ἀφορᾷ τὸ ποιητικὸ του ἔργο, κυρίως ὅμως γιὰτὶ ὀλόκληρο τὸ ἔργο αὐτὸ στηρίζεται σ' αὐτοὺς κ' εἶνε ἡ ἐπιβεβαίωσή τους.

Πραγματικά, ἂν ἓνας ποιητῆς φρόντισε ἰδιαί-

τερα καὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἐκφρασή του, αὐτὸς εἶνε ὁ Βαλερύ. Κληρονόμος τῆς ποιητικῆς τοῦ Μαλλαρμέ, ἂν δὲν ἀκολούθησε ἴσαμε τ' ἄκρα τὸ δάσκαλό του, ποῦ ἀπέδινε στὶς λέξεις μιὰ ἀξία ποῦ δὲν στηρίζονταν πάντα στὴν ἐννοιά τους κ' ἔτσι ἔκανε τὴ σκοτεινότητά του ἀκόμα πιὸ σκοτεινὴ, στάθηκε ὅμως ἐκεῖνος ποῦ ἀρνήθηκε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἐμπνευση καὶ τὴν ὑπαγόρευσίν της—δὲν εἶπε ὁ ἴδιος πὼς γράφει μόνο «ἐπὶ παραγγελίᾳ»;—καὶ ποῦ μεταχειρίστηκε πάντα τίς λέξεις σὰν ἀριθμοὺς, ἀποδίνοντάς τους τὴν ἴδια «ἀρετὴ» ποῦ ὁ Πυθαγόρας ἀπέδινε σ' αὐτοὺς. Κι' ἂν χαρακτηρίστηκε «καθάριος ποιητῆς» καὶ πῆρε μιὰ ξέχωρη θέση στὴ σύγχρονη ποίηση, εἶνε ἀκριβῶς γιὰτὶ μὲ ψυχρὴ καὶ προσεκτικὴ ἀλχημεία στὴν ἐκλογή τῆς λέξης καὶ τὸ συνδυασμὸ τῆς μιᾶς μὲ τὴν ἄλλη πλούτισε τὴν ἐννοιά τους καὶ τὴν προέχτεινε, γιὰτὶ οἱ λέξεις του, ὅπως λέει ὁ ἀββᾶς Μπρεμόν, «ἐκλεγμένους καὶ τοποθετημένους κατὰ μιὰ ὀρισμένη τάξη, μοιραία καὶ γητευτικὴ, δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τὴ μυστηριώδη ἐπίδραση μιᾶς μαγικῆς φόρμουλας».

Ὅτι ὁ Βαλερύ εἶναι ἓνας διανοητικὸς ποιητῆς, ὅτι συχνὰ ἡ ποίησή του κυμαίνεται ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο στὸ ἀφηρημένο, κανεὶς βέβαια δὲ θὰ τὸ ἀρνηθεῖ. Μὲ τὸ νὰ ὑποστηρίξει ὅμως κανεὶς ὅτι ἡ ἀξία, ἡ γοητεία τῆς ποιήσεώς του συνίσταται στὸ ὅτι θέλησε νὰ γράψει «τὸ δράμα τῆς καθαρῆς νόησης», ἢ «στὴ μαθηματικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν νοημάτων του»—δείχνει πὼς οὔτε στὸν κόσμον τῆς ποιήσεώς εἶνε πολὺ μπασμένος, οὔτε στὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν. Πραγματικά, ἂν θελήσει κανεὶς ν' ἀναζητήσει κάτω ἀπὸ τὸ θαυμασιὸν ἔνδυμα τῆς ἐκφρασεώς τὴ «φιλοσοφία» τοῦ Βαλερύ, νὰ τραβήξει ἔξω ἀπὸ τὴ θελητῆ του σκοτεινότητά τὸ κήρυγμα ἢ ἀπλῶς τὸ νόημα τῆς ποιήσεώς του, δὲ θὰ βρεῖ οὔτε πολλὰ πράγματα ποῦ νὰ κινᾶν τὸ τινεῦμα σὲ βαθειοὺς στοχασμοὺς, οὔτε—κυρίως—τίποτα τὸ καινούριο. Μὲ διάφορες ἐκφράσεις, εἶναι πάντα τὸ ἴδιο φιλοσοφικὸ θέμα ποῦ ξαναγυρίζει καὶ

* Ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Σήμερα» (Ἰαν. 1933, σελ. 6-10). Ὁ κ. Κ. Γεννιώτης («Τὰ Νέα», 23 Ἰουλίου 1945) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Βαλερύ τοῦ μίλησε μὲ πολλὴν εὐχαρίστηση γιὰ τὴν κριτικὴ αὐτὴ ἐργασία τοῦ κ. Κώστα Οὐράνη καὶ τὴν ἐχαρακτήρισε «πᾶρα πολὺ ἐξυπνὴ, ἀξιόλογη».